

A group of young people, including men and women, are posing for a photo. They are wearing swimwear and are smiling. The background is a bright, outdoor setting, possibly a beach or poolside. The image is framed by a green border.

Opvoeding, cultuur en seksueel risicogedrag

**Literatuuronderzoek naar de manier waarop
verschillen in opvoeding van Marokkaanse en
Nederlandse jongeren, het verschil in seksueel
risicogedrag kunnen verklaren**

**Fleur Cobussen
Bachelor Thesis
Bachelor Gezondheid en Maatschappij
Wageningen Universiteit
November 2009**

Bachelor Thesis
Bachelor Gezondheid en Maatschappij
Wageningen Universiteit

**Opvoeding, cultuur en
seksueel risicogedrag**

**Literatuuronderzoek naar de manier
waarop verschillen in opvoeding van
Marokkaanse en Nederlandse jongeren,
het verschil in seksueel risicogedrag
kunnen verklaren**

Naam: Fleur Cobussen
Registratienr.: 870624-159-080
Leerstoelgroep: Communicatie wetenschappen
Vakcode: COM-80912
Begeleider: Drs. Marijn de Bruin
Datum: November 2009

Voorwoord

Dit is hem dan, de bachelor thesis van Fleur Cobussen. Ik heb dit literatuuronderzoek gedaan aan het eind van het derde jaar van de opleiding Gezondheid en Maatschappij aan Wageningen Universiteit en afgerond in begin november 2009. Het was een zeer leerzame periode voor mij, waarin ik aan een onderwerp heb kunnen werken dat goed past binnen mijn interesses, namelijk kinderen, communicatie, cultuur en gezondheidspreventie. Ik had voorzien dat de periode, waarin de thesis geschreven moest worden, lastig voor mij zou worden vanwege mijn uitstelkwaliteiten. Ik wil daarom bij deze mijn familie en vrienden bedanken voor het blijven vragen naar mijn scriptie. Uiteraard wil ik ook mijn begeleider Marijn de Bruin bedanken voor het meedenken en het geven van feedback.

Samenvatting

Marokkaanse jongeren vertonen meer seksueel risicogedrag dan Nederlandse jongeren (o.a. Van den Broek et al. 2008, De Graaf et al., 2005). Om effectieve interventies te ontwikkelen moeten eerst de oorzaken van het risicogedrag in kaart worden gebracht. De vraag is dus wat seksueel risicogedrag onder jongeren verklaart en waardoor Marokkaanse jongeren meer risicogedrag vertonen dan Nederlandse jongeren. De opvoeding blijkt een rol te spelen bij seksueel gedrag van kinderen (o.a. De Graaf 2007, Kraemer 2005). Ondanks dat de opvoeding hierdoor een verklaring kan zijn voor het verschil in seksueel risicogedrag van Marokkaanse en Nederlandse jongeren, zijn er geen onderzoeken gevonden die bekeken hebben waarop de verschillen in (seksuele) opvoeding van Nederlandse en Marokkaanse jongeren zich kunnen vertalen in de verschillen in seksueel risicogedrag van jongeren. Dit is dan ook het doel van dit literatuuronderzoek. Er is hierbij gebruik gemaakt van literatuur over seksueel risicogedrag van jongeren, literatuur over de rol die opvoeding (en cultuur) speelt bij seksueel risicogedrag en over het verschil in opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

Het uitvoeren van controle door de ouders en het geven van ondersteuning aan de kinderen bleek een positief effect te hebben op het seksueel gedrag van de kinderen. Een hogere frequentie ouder-kind communicatie bleek ook een positief effect te hebben op seksueel gedrag. Wat betreft de Marokkaanse en Nederlandse seksuele opvoeding, lijkt er voornamelijk een verschil te zitten in de ouder-kind communicatie over seksualiteit. In het algemeen is er in de Nederlandse gezinnen een meer open houding ten aanzien van seksualiteit en een minder gesloten communicatie dan in Marokkaanse gezinnen.

Op basis van de besproken onderzoeken kan er geconcludeerd worden dat opvoeding en cultuur voorspellers zijn voor seksueel risicogedrag van jongeren en dat er een verschil is tussen de Marokkaanse opvoeding en cultuur en de Nederlandse (seksuele) opvoeding en cultuur.. Daarnaast kan geconcludeerd worden dat het verschil in (seksuele) opvoeding en cultuur van Marokkaanse en Nederlandse jongeren het verschil in seksueel risicogedrag tussen deze jongeren gedeeltelijk kan verklaren. Meer onderzoek onder de doelgroep zal nodig zijn om een beter inzicht te krijgen in de mogelijke relatie tussen opvoeding, cultuur en seksueel risicogedrag.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
<u>Hoofdstuk 1</u>	
Seksueel (risico)gedrag en jongeren	9
<u>Hoofdstuk 2</u>	
Invloed van opvoeding op seksueel gedrag van jongeren	11
2.1. Dimensies van opvoedingsgedrag	11
2.2. Opvoedingsstijlen	12
2.3. Contextueel model van de opvoedingsstijl	14
2.4. Communicatie tussen ouder en kind over seksualiteit	17
2.4.1. Elementen communicatie	18
2.4.2. Communicatie en seksueel gedrag	20
<u>Hoofdstuk 3</u>	
Verklaren van verschillen in seksueel gedrag van Nederlandse en Marokkaanse jongeren aan de hand van opvoeding en cultuur	22
3.1. Cultuur en cultuurverschillen volgens Pinto	22
3.2. Contextueel model van de opvoedingsstijl	26
3.2.1. Doelstellingen en waarden ouders	27
3.2.2. Opvoedingsstijl	28
3.2.3. Opvoeding in de praktijk	29
3.2.4. Gedraguitkomst jongere	30
<u>Discussie</u>	31
Bespreking en interpretatie resultaten	32
Beperkingen onderzoek	33
Aanbevelingen toekomstig onderzoek	35
Conclusie	35
Referenties	36

Inleiding

Er zijn meerdere gezondheidsproblemen die (mede) worden veroorzaakt door een ongezonde leefstijl, zo ook in Nederland. Voorbeelden van gedragingen in een ongezonde leefstijl zijn roken, alcohol gebruik en ongezond eten. Deze gedragingen kunnen gezondheidsproblemen veroorzaken als hart- en vaatziekten, longkanker, overgewicht en diabetes (RIVM). Een ander aspect van leefstijl is seksueel gedrag. Seksueel gedrag krijgt veel aandacht, van de media tot en met diverse onderzoeksinstellingen, ook met betrekking tot het seksueel gedrag van jongeren van 12 tot en met 25 jaar oud. De nadruk ligt veelal op het seksuele risicogedrag. Door juist dit risicogedrag in beeld te brengen, kunnen de oorzaken van de problemen aangepakt worden en kan de (seksuele) gezondheid verbeterd worden, onder andere door middel van preventieve interventies. Onder seksueel risicogedrag wordt verstaan: alle seksuele gedragingen die een risico kunnen opleveren voor de gezondheid, oftewel onveilig vrijen (RIVM). Er is sprake van onveilig vrijen wanneer er geslachtsgemeenschap plaatsvindt zonder condoomgebruik bij het hebben van wisselende partners of als de vaste of wisselende partners niet gegarandeerd vrij zijn van seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA). Wanneer de (vaste) partner, die SOA vrij is, geen anticonceptiepil slikt en er geen condoom wordt gebruikt is er tevens sprake van onveilig vrijen (Soa Aids Nederland).

De (gezondheids)problemen die door seksueel risicogedrag worden veroorzaakt zijn bijvoorbeeld het oplopen van een seksueel overdraagbare aandoening (SOA) of een ongewenste tienerzwangerschap (Garcia Coll, Hoffman, Van Houten, & Oh, 1987). De gevolgen van een SOA oplopen kunnen ernstig zijn. Een onbehandelde chlamydia- of gonorrhoe-infectie kan bijvoorbeeld in het ergste geval leiden tot onvruchtbaarheid van de vrouw (RIVM, 2000). De SOA syfilis kan na een langere tijd niet behandeld te zijn leiden tot beschadiging van verschillende organen. Door beschadiging aan de hersenen kan bijvoorbeeld geestelijke achteruitgang veroorzaakt worden en door beschadiging aan het ruggenmerg kunnen verlamingsverschijnselen ontstaan (Soa Aids Nederland). Doordat niet elke SOA (direct en duidelijke) verschijnselen geeft, is het soms onvermijdelijk dat de ontdekking en de behandeling ervan pas een tijd na de besmetting plaatsvindt. Tienerzwangerschappen kunnen leiden tot schooluitval of vervroegde schoolverlating (Gullotta, 1993), daarnaast plegen tienermeisjes vaker een abortus dan 20-plus moeders (Van Luijn & Straver, 1994). Uit onderzoek van Coleman (2006) blijkt dat de tienermeisjes die abortus laten plegen meer geneigd zijn om risicovol gedrag te vertonen dan tienermeisjes die hun kind houden, ondanks dat het ongewenst was.

Er is veel onderzoek gedaan naar de seksuele gezondheid en het seksuele risicogedrag van jongeren in Nederland. Uit onderzoek blijkt dat ondanks de bestaande SOA preventie programma's op scholen, veel jongeren risicovol seksueel gedrag vertonen. Zo gebruikte gemiddeld 24 procent van de jongeren in Nederland tussen de 12 en 25 jaar 'nooit een condoom bij geslachtsgemeenschap met de huidige of laatste partner' (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Van de mensen die een chlamydia-infectie hebben is 53 procent jonger dan 25 jaar (Van den Broek, Koedijk, Van Veen, Op De Coul, Van Sighem & Van Der Sande, 2008). In 2007 hebben 2.540 meisjes jonger dan 20 jaar een kind gekregen (Garssen, 2008). Deze cijfers geven niet alleen aan dat jongeren veel seksueel risicogedrag vertonen, maar tevens dat ze een risicogroep vormen vergeleken met volwassenen. Binnen de groep jongeren zijn weer verschillende groepen te onderscheiden die een grotere mate van risicogedrag vertonen. Uit onderzoek blijkt dat niet-westerse allochtonen een risicogroep vormen. Een niet-westerse allochtoon wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) als volgt gedefinieerd: "Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije". Allochtoon definieert het CBS als een "persoon van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren". In Nederland bestaat in 2008 bijna 11 procent van de totale bevolking uit niet-westerse allochtonen (CBS).

In de literatuur over seksueel gedrag en allochtone jongeren, wordt een onderscheid gemaakt naar land van herkomst van de jongeren. Naar het seksuele gedrag van Nederlands-Marokkaanse jongeren is tevens onderzoek gedaan, zij zijn één van de grootste groep niet-westerse allochtonen in Nederland. Met Marokkaanse jongeren worden jongeren bedoeld die in Nederland wonen en waarvan tenminste één ouder in Marokko is geboren. Binnen deze groep zijn de problemen met betrekking tot seksueel gedrag groter dan onder Nederlandse jongeren. Dat Marokkaanse jongeren een risicogroep zijn met betrekking tot seksueel gedrag, geven de volgende cijfers aan. Van de 1000 Marokkaanse meiden van 15 tot en met 19 jaar pleegden er 8,7 abortus in 2007, tegenover 4,9 van de autochtone meiden (Van Lee & Wijsen, 2008). Van de Marokkaanse allochtonen die zich in 2007 lieten testen op een SOA kreeg 17,3 procent een positieve uitslag tegenover 11,8 procent van de autochtonen die zich lieten testen (Van den Broek et al., 2008). Vijftien procent van de Marokkaanse jongens onder de 25 jaar gebruikte bij de laatste partner nooit iets om zwangerschap te voorkomen, tegenover 6 procent van de Nederlandse jongens (De Graaf et al., 2005). Deze cijfers laten duidelijk een verschil zien in het seksueel risicogedrag en de gevolgen daarvan bij Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

Door seksueel risicogedrag is de kans aanwezig dat men een SOA oploopt of ongewenst zwanger raakt. Preventieve interventies om het seksueel risicogedrag te verminderen zouden dus een belangrijke invloed kunnen hebben op het welzijn van jongeren. Om effectieve interventies te ontwikkelen moeten eerst de oorzaken van risicogedrag in kaart worden gebracht. De vraag is dus wat seksueel risicogedrag onder jongeren verklaart, maar ook waardoor Marokkaanse jongeren meer seksueel risicogedrag vertonen dan Nederlandse jongeren.

De literatuur geeft aan dat de rol van de ouders aan de hand van hun opvoeding en voorbeeldfunctie een relevante factor is bij het voorspellen van seksueel (risico)gedrag. Zo wordt er aangegeven dat naarmate jongeren vaker praten over seks met de ouders, ze zichzelf vaker beschermen tegen SOA's en ongewenste zwangerschappen (De Graaf, 2007). Meer ondersteuning door de ouders hangt bij de kinderen samen met een kleinere kans op ervaring met geslachtsgemeenschap, een latere leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap en minder sekspartners (De Graaf, 2007). Uit onderzoek van Kraemer (2005) blijkt dat Nederlandse jongeren vaker met hun ouders praten dan Marokkaanse jongeren. Het lijkt er dus op dat opvoeding een rol speelt bij seksueel (risico)gedrag van kinderen en dat de verschillen in opvoeding tussen Nederlandse en Marokkaanse jongeren gedeeltelijk het verschil in risicogedrag zouden kunnen verklaren.

Ondanks dat opvoeding een belangrijke verklaring zou kunnen zijn voor het verschil in seksueel risicogedrag, zijn er geen onderzoeken die een verklaring geven voor de manier waarop de verschillen in (seksuele) opvoeding van Nederlandse en Marokkaanse jongeren zich vertalen in de verschillen in seksueel risicogedrag van jongeren. Het doel van deze scriptie is daarom te onderzoeken of de verschillen in opvoeding tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren, de verschillen in seksueel risicogedrag tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren kunnen verklaren. Hierbij zal gebruik gemaakt worden van literatuur over seksueel risicogedrag van jongeren, literatuur over de rol die opvoeding (en cultuur) speelt bij seksueel risicogedrag en over het verschil in opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Deze informatie zal gebruikt worden om de volgende onderzoeksvragen, die op basis van de probleemstelling geformuleerd zijn, in deze scriptie te beantwoorden.

1. Op welke manier heeft opvoeding invloed op het seksueel gedrag van jongeren?
2. Is er een verschil in seksuele opvoeding tussen Nederlandse en Marokkaanse jongeren van 12 tot 25 jaar in Nederland, en waar bestaat dat verschil uit?

3. Kan dit verschil in opvoeding verklaren dat er een verschil is seksueel risicogedrag van Nederlandse en Marokkaanse jongeren is?

In deze scriptie wordt getracht antwoord te geven op deze vragen aan de hand van een literatuuronderzoek. Hoofdstuk 1 bevat een introductie met betrekking tot seksueel (risico)gedrag en de verschillen die hierin zijn gevonden tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren. In hoofdstuk 2 wordt literatuur besproken met betrekking tot de mate waarin de opvoeding van jongeren invloed heeft op hun seksuele gedrag. Hoofdstuk 3 gaat in op het verschil in opvoeding en cultuur tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren (onder andere met betrekking tot seksueel gedrag), en hoe deze bevindingen zich verhouden tot de resultaten uit hoofdstuk 2. In de discussie zal tenslotte worden besproken of het aannemelijk is dat verschillen in opvoeding en cultuur ook daadwerkelijk het verschil in seksueel risicogedrag kunnen verklaren. Tevens zullen in de discussie de beperkingen van het onderzoek, aanbevelingen voor vervolgonderzoek en de conclusie besproken worden.

Hoofdstuk 1 – Seksueel (risico)gedrag en jongeren

Dit hoofdstuk gaat dieper in op seksueel risicogedrag van jongeren, ofwel onveilig seksueel gedrag. Er worden verschillende typen onveilig gedrag besproken, waarbij wordt bekeken hoe en in welke mate dit gedrag voorkomt bij Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Tevens wordt besproken welke gevolgen het onveilige gedrag kan hebben.

Seksueel gedrag kan worden onderscheiden in risicogedrag en beschermingsgedrag. Onder seksueel risicogedrag wordt verstaan: alles seksuele gedragingen die een risico kunnen opleveren voor de gezondheid, oftewel, onveilig vrijen (RIVM). Onveilig vrijen bestaat uit meerdere aspecten. Wanneer men zonder condoom geslachtsgemeenschap heeft kan een aanwezige SOA altijd overgedragen worden op de partner. Alleen wanneer men zeker is dat er bij beide partners geen SOA aanwezig is (aan de hand van een SOA test), is condoomgebruik niet noodzakelijk. Als de vrouw geen anticonceptiepil, of een ander anticonceptiemiddel, gebruikt en er wordt gevreeën zonder condoom, is er naast het oplopen van een SOA een kans dat de vrouw zwanger raakt. Uit onderzoek van Götz en collega's (2005) blijkt dat de kans op een chlamydia infectie wordt vergroot door een groter aantal sekspartners. Dus niet alleen typen gedrag, maar ook hoe vaak dat gedrag voorkomt kan als risicogedrag worden beschouwd. Hiernaast is het niet laten testen op een SOA of geen maatregelen nemen tevens risicogedrag. Hierdoor kunnen niet alleen de gevolgen voor de eigen gezondheid groter worden, maar kunnen ook anderen geïnfecteerd raken.

Tegenover seksueel risicogedrag staat seksueel beschermingsgedrag. Onder beschermingsgedrag kunnen de gedragingen worden beschouwd waarmee men ervoor zorgt dat zijn of haar seksueel gedrag geen risico's met zich mee brengt. Hierbij kan gedacht worden aan condoomgebruik, het gebruiken van anticonceptiemiddelen als de pil, het testen op SOA's, het starten van een behandeling van een SOA en een beperkt aantal sekspartners. Jongeren die veel beschermingsgedrag vertonen, verkleinen de kans op (gezondheids)problemen die kunnen worden veroorzaakt door seksueel gedrag.

Tabel 1: Cijfers seksueel risicogedrag en de gevolgen, naar herkomstgroepering

	Nederlands	Marokkaans
Percentage van de mensen die in 2007 een SOA test lieten doen en een positieve uitslag kregen (Van den Broek et al., 2008)	11,8%	17,3%
Aantal van de 1000 meiden van 15 t/m 19 jaar die in 2007 een abortus pleegden (Van Lee & Wijsen, 2008)	4,9	8,7
Percentage van de jongens onder de 25 jaar die bij de laatste partner nooit iets gebruikten om zwangerschap te voorkomen (De Graaf et al., 2005)	6%	15%
Percentage mannen dat gedurende het hele leven 21 of meer sekspartners heeft (De Haas et al., 2008)	12,8%	38,0%
Levendgeborenen uit meisjes van 15-19 jaar, per 1000 meisjes in 2007 (CBS)	2,9	3,6

Tabel 1 beschrijft de seksuele risicogedragingen en de gevolgen daarvan voor mensen woonachtig in Nederland, met een Nederlandse of Marokkaanse achtergrond. Uit deze cijfers blijkt dat Marokkaanse jongeren meer seksueel risicogedrag vertonen (en minder beschermingsgedrag) en dat de prevalentie van de gevolgen die dat gedrag met zich meebrengt bij hen tevens hoger is dan bij Nederlandse jongeren. Zo lieten Marokkaanse meisjes meer abortussen plegen. Bovendien blijken Marokkaanse jongeren hoger te scoren op verschillende typen onveilig gedrag, zoals het minder gebruik maken van condooms en het hebben van meer sekspartners. Kortom, deze gegevens laten zien dat Marokkaanse jongeren meer risicogedrag vertonen en hier ook aanzienlijk meer nadelige gevolgen van ondervinden.

Hoofdstuk 2 – Invloed van opvoeding op seksueel gedrag van jongeren

De ouders zijn de hoofdopvoeders en hebben op die manier een belangrijke invloed op de ontwikkeling van het kind. Binnen de algemene ontwikkeling van kinderen is er sprake van onder meer een seksuele ontwikkeling. In bestaande literatuur is een verband gevonden tussen seksueel gedrag van de kinderen en verschillende vormen van opvoeding en de inhoud daarvan (o.a. Borawski et al., 2003; Frisco, 2005; De Graaf, 2007; Longmore et al., 2001). In dit hoofdstuk wordt deze literatuur besproken, waarmee de invloed van opvoeding op seksueel gedrag van jongeren in kaart wordt gebracht. Tevens komt een contextueel model aan bod. In dit model wordt de manier waarop de opvoeding de (seksuele) gedragsuitkomst bij het kind beïnvloedt verduidelijkt. In de laatste plaats zal de communicatie tussen ouder en kind met betrekking tot seksualiteit besproken worden, omdat volgens onderzoek de communicatie, het seksueel (risico)gedrag van de kinderen beïnvloedt (DiIorio et al., 2003).

2.1. Dimensies van opvoedingsgedrag

Ouderlijk opvoedingsgedrag wordt in de literatuur in twee dimensies opgedeeld (Baumrind, 1971; Rispens, Hermanns & Meeus, 1996). De eerste dimensie is ondersteuning. Elementen van deze dimensie zijn bijvoorbeeld: de mate van warmte, affectie, responsiviteit (behoeften van het kind aanvoelen), steun, betrokkenheid en de kwaliteit van communicatie.

Voorbeelden van verbanden die zijn gevonden tussen ondersteuning en seksueel gedrag zijn de volgende: meer ondersteuning hangt samen met een kleinere kans op ervaring met geslachtsgemeenschap, een latere leeftijd van de eerste geslachtsgemeenschap en minder sekspartners (De Graaf, 2007). In een voorgaand onderzoek vonden De Graaf en collega's (2005) al dat een grotere mate van ondersteuning niet alleen samenhangt met minder seksuele ervaringen, maar ook met veiliger vrijen. In dit onderzoek, onder 4821 Nederlandse jongeren, is aan de hand van een vragenlijst onder andere onderzocht waar de jongeren ervaring mee hebben op seksueel gebied, of ze beschermingsgedrag vertonen, welke kennis van seksualiteit ze hebben en of ze bekend zijn met homoseksuele gevoelens. Uit dit onderzoek bleek dat er een verband is tussen meer ondersteuning en meer condoomgebruik met losse partners, meer anticonceptiegebruik door meisjes en een kleinere kans op zwangerschap. Deze onderzoeken laten zien dat het ervaren van meer steun van de ouders, samenhangt met minder seksueel risicogedrag van de kinderen.

De tweede dimensie van ouderlijk opvoedingsgedrag is controle. Controle heeft betrekking op de mate waarin jongeren vrij worden gelaten en op de strategieën die ouders

toepassen om controle te houden over hun kinderen (De Graaf, 2007). Longmore en collega's (2001) onderzochten de effecten van opvoedingsstrategieën op de tijdstippen waarop jongeren gaan daten en seksueel actief worden. Zij deden hiervoor een longitudinaal onderzoek onder 752 Amerikaanse jongeren. De resultaten van dit onderzoek waren onder andere dat meer controle van de ouders leidt tot een kleinere kans op ervaring met geslachtsgemeenschap en een latere leeftijd van de eerste keer. Ouders die hun kinderen meer controleren, zouden hiermee bijvoorbeeld kunnen voorkomen dat hun kinderen (op een wat jongere leeftijd) in situaties komen waarin ze seks kunnen hebben (De Graaf, 2007). Volgens De Graaf (2007) wordt er in verschillende studies geen duidelijk verband gevonden tussen controle en beschermingsgedrag, maar Frisco (2005) vindt bijvoorbeeld wel een samenhang tussen controle en beschermingsgedrag. Frisco heeft een longitudinaal onderzoek gedaan onder 3828 Amerikaanse jonge, ongetrouwde, seksueel actieve vrouwen. Uit die studie blijkt dat meisjes die veel zelf mogen beslissen (van geld uitgeven tot het wel of niet volgen van lessen) minder vaak anticonceptie (voornamelijk condooms) gebruiken met de laatste partner. Overigens lijkt de manier waarop controle wordt uitgevoerd belangrijk te zijn met betrekking tot beschermingsgedrag van de kinderen (De Graaf, 2007). Zo vindt een andere studie dat de vrijheid om tijd met vrienden door te brengen juist een positief effect heeft op het condoomgebruik, ondanks dat deze vrijheid tevens leidt tot meer ervaring met seks (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen & Trapl, 2003).

Kortom, meer ondersteuning en een zekere mate van controle door de ouders kan een positief effect hebben op seksueel gedrag van jongeren. Zo gebruiken jongeren die meer ondersteuning van hun ouders ervaren, vaker een condoom en hebben minder sekspartners. Ook bleek dat meer controle onder andere kan leiden tot een kleinere kans op ervaring met geslachtsgemeenschap.

2.2. Opvoedingsstijlen

Ouders hanteren bij het grootbrengen van hun kinderen een bepaalde opvoedingsstijl. In zo'n opvoedingsstijl worden onder andere de eerder beschreven dimensies controle en ondersteuning op een bepaalde manier in de praktijk gebracht door de ouders. Uit onderzoek blijkt dat de gehanteerde opvoedingsstijl samenhangt met seksueel gedrag van de kinderen, vandaar dat er in deze paragraaf verschillende stijlen nader worden besproken.

Op basis van de dimensies, controle en ondersteuning, heeft Baumrind (1971) drie opvoedingsstijlen geconstrueerd, namelijk: de autoritaire stijl, de toegeeflijke stijl en de autoritatieve ('gezaghebbende') stijl. Zij is tot deze opvoedingsstijlen gekomen door 134

Amerikaanse peuters en hun families te onderzoeken en heeft op basis van allerlei kenmerken van de opvoeding die zij hierbij tegenkwam de indeling in de drie opvoedingsstijlen gemaakt.

Een opvoedingsstijl is een constellatie van houdingen tegenover het kind die ook gecommuniceerd worden naar het kind. De opvoedingsstijl creëert een emotioneel klimaat waarin het gedrag van ouders wordt uitgedrukt (Darling & Steinberg, 1993). Per opvoedingsstijl is er een verschil te zien in de mate waarin de dimensies ondersteuning en controle tot uitdrukking komen. In een autoritaire opvoedingsstijl ligt de nadruk op gehoorzaamheid, er wordt dus in grote mate controle uitgevoerd door de ouders en de kinderen dienen de opgelegde regels na te leven. Er is weinig ruimte voor de kinderen om vragen te stellen en hen worden de normen en waarden van de ouders opgelegd. De ondersteuning die de kinderen van de ouders ontvangen in deze stijl is niet erg groot. De tweede stijl is de toegeeflijke stijl. Bij deze manier van opvoeden is de mate van controle klein, maar is er veel warmte en ondersteuning en zijn de ouders erg zorgzaam. Kinderen krijgen alle ruimte om te doen en laten wat ze willen en verkeerd gedrag wordt niet gecorrigeerd. In de laatste plaats de autoritatieve stijl, waarin ouders hun kinderen wel controleren maar hun kinderen ook warmte en steun geven. Er worden regels gehanteerd, maar er is tevens ruimte voor vragen en eigen invulling vanuit de kinderen. En er is bijvoorbeeld aandacht voor de kwaliteiten van het kind (Baumrind, 1971).

Op basis van wat in de literatuur beschreven wordt met betrekking tot de dimensies ondersteuning en controle, kan er een verband worden gelegd tussen de drie opvoedingsstijlen en seksueel gedrag van jongeren. In de eerste opvoedingsstijl, de autoritaire stijl, is er veel controle, maar weinig ondersteuning. In deze opvoedingsstijl is geen balans te vinden tussen controle en ondersteuning door de ouders, waardoor de positieve effecten van de controle op het seksueel gedrag wellicht worden opgeheven door de negatieve effecten van het niet ontvangen van steun. Er is tevens specifiek onderzoek gedaan naar de relatie tussen de opvoedingsstijlen en vervroegd seksueel gedrag (Kapungu, Holmbeck & Paikoff, 2006). In deze longitudinale studie onder 274 Afrikaans-Amerikaanse kinderen van gemiddeld 13 jaar werd onderzoek gedaan naar de kenmerken van de opvoeding in relatie met seksueel gedrag op jonge leeftijd. Hieruit bleek dat vervroegd seksueel gedrag van meisjes samenhangt met een autoritaire opvoedingsstijl van de ouders. Vervroegd seksueel gedrag is op jonge leeftijd beginnen met seks. Er is gebleken dat dit gedrag invloed heeft op het seksueel risicogedrag van de jongeren; er werd namelijk een negatief verband gevonden met het gebruik van anticonceptie (Werner & Ronald, 1998).

Als er wordt gekeken naar de mate van ondersteuning en controle in de toegeeflijke opvoedingsstijl is er eigenlijk sprake van het omgekeerde van de autoritaire stijl. Er is weinig controle, maar veel warmte en steun. In dit geval is het de mate van ondersteuning die een positieve werking kan hebben op het seksuele gedrag van kinderen, maar is er geen sprake van een positief effect van de controle die de ouders uitoefenen op de kinderen. Waar de autoritaire opvoedingsstijl samenhangt met vervroegd seksueel gedrag bij meisjes, blijkt de toegeeflijke stijl samen te hangen met vervroegd seksueel gedrag van jongens (Kapungu et al., 2006).

In de derde opvoedingsstijl, de autoritatieve stijl, is er wel een balans tussen de controle die de ouders uitvoeren en de steun die zij aan hun kinderen geven. Er is in de literatuur geen bewijs gevonden voor een positief verband tussen het handhaven van een autoritatieve stijl en vervroegd seksueel gedrag. Dit zou er op kunnen wijzen dat de mate van controle en de mate van ondersteuning in deze stijl het meest gunstig is met betrekking tot seksueel risicogedrag, in vergelijking met de andere twee stijlen. Dit wordt tevens ondersteund door een onderzoek van Collins en Stroufe (1999) waarin wordt gesteld dat een opvoedingsstijl als de autoritatieve stijl, het zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde van jongeren zal vergroten. Hierdoor zal het zelfvertrouwen van jongeren toenemen met betrekking tot seksuele relaties en ervaringen, waardoor zij onder andere hun grenzen beter kennen aan kunnen en durven geven (Collins & Stroufe, 1999).

De gehanteerde opvoedingsstijl lijkt dus een uitwerking te hebben op het seksueel gedrag van jongeren, en dan met name op vervroegd seksueel gedrag. Zo lijkt een autoritaire opvoedingsstijl samen te hangen met vervroegd seksueel gedrag bij meisjes en een toegeeflijke stijl met vervroegd seksueel gedrag van jongens.

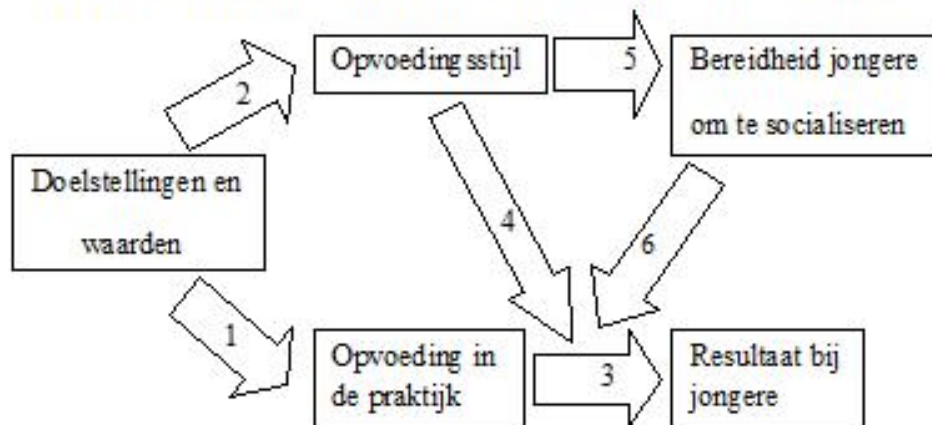
2.3. Contextueel model van de opvoedingsstijl

Aan de hand van de twee dimensies van ouderlijk opvoedingsgedrag en de drie opvoedingsstijlen kan het resultaat (het gedrag) bij de kinderen nog niet voorspeld worden. Om de relatie tussen de opvoeding en het gedrag van de kinderen te verduidelijken, wordt in deze paragraaf een model, met betrekking tot deze relatie, besproken.

Darling en Steinberg (1993) zijn verder in gegaan op de indeling van Baumrind in de drie opvoedingsstijlen. Er blijkt namelijk verschil te zitten in de effecten die één bepaalde opvoedingsstijl kan hebben op jongeren. Zo blijkt dat de invloed van autoriteit in één opvoedingsstijl kan variëren, afhankelijk van het sociale milieu waarin het gezin zich bevindt (Darling & Steinberg, 1993). Darling en Steinberg hebben op basis van bestaande literatuur,

modellen en theorieën een geïntegreerd model ontwikkeld. Volgens hen kan dit model verschillen in de effecten van eenzelfde opvoedingsstijl op de ontwikkeling van het kind verklaren. Het is een contextueel model waarin het proces verhelderd wordt van de invloed van een opvoedingsstijl op de ontwikkeling van het kind (figuur 1).

Figuur 1: Contextueel model van de opvoedingsstijl (Darling & Steinberg, 1993)

Het proces dat in figuur 1 is beschreven heeft te maken met socialisatie van de kinderen. Van Dale (2007) omschrijft socialisatie als volgt: “Sociale inlijving, opneming van een individu in de cultuur van zijn omgeving” (p: 4972). Het is dus een proces waarin kinderen, de waarden, normen en andere kenmerken van de cultuur waarin ze opgroeien, door de omgeving krijgen aangeleerd. De ouders hebben op het socialisatieproces van hun kinderen een grote invloed, omdat zij, zeker in de eerste jaren, de hoofdopvoeders zijn van de kinderen. Door middel van de keuzes die zij maken in de opvoeding en de manier waarop zij de normen en waarden over brengen, ontwikkelt het kind zich op een bepaalde manier. Zoals eerder bleek dat de opvoedingsstijl en de twee dimensies controle en ondersteuning het (seksueel) gedrag van de kinderen beïnvloedt, zullen de andere elementen uit figuur 1 dit volgens Darling en Steinberg ook doen. Om een beter inzicht te krijgen in het proces, dienen de elementen en de verbanden uit het model nader toegelicht te worden.

In de eerste plaats de bespreking van de doelstellingen en de waarden van de ouders. Volgens Dornbush en collega’s (1987) zijn de waarden waaraan de ouders vasthouden en de doelen met betrekking tot het socialiseren van hun kinderen, belangrijke determinanten van het gedrag van de ouders. Voorbeelden van die doelen zijn het bijbrengen van specifieke vaardigheden als goede manieren en sociale vaardigheden, maar ook het bijbrengen van bredere vaardigheden als onafhankelijkheid, nieuwsgierigheid en de capaciteit om plezier en

liefde te ervaren (Darling & Steinberg, 1993). Voorbeelden van doelen met betrekking tot seksualiteit kunnen zijn het bijbrengen van de gevaren van seks of van de heersende normen en waarden met betrekking tot seks voor het huwelijk.

Het enkel vasthouden aan bepaalde waarden en doelen is niet voldoende om de ontwikkeling van het kind te beïnvloeden. Dit moet ook nog in de praktijk worden gebracht (opvoedingspraktijken), ofwel de manier waarop opvoeding tot uiting komt (pijl 1). Er kan hierbij gedacht worden aan gedragingen die gedefinieerd worden door een specifieke inhoud en socialisatiedoelen, zoals het in de gaten houden van schoolprestaties en huisarrest geven. Deze gedragingen bestaan op veel verschillende niveaus en gebieden, zo ook op het gebied van seksualiteit. Hierbij kan gedacht worden aan het praten met kinderen over anticonceptiegebruik. Aan de hand van deze gedragingen helpen de ouders hun kinderen om hun socialisatiedoelen te bereiken (pijl 3; Darling & Steinberg, 1993).

De waarden en doelstellingen van de ouders bepalen niet alleen de gedragingen in bepaalde situaties, maar ook de stijl van opvoeden die wordt gehanteerd door de ouders (pijl 2). Een doel als het bijbrengen van sociale vaardigheden en onafhankelijkheid kunnen zich uiten in een bepaalde opvoedingsstijl. Het bijbrengen van onafhankelijkheid zal lastig worden wanneer de ouders hun kinderen zeer sterk controleren (autoritaire opvoedingsstijl), en de kinderen weinig ruimte hebben om zichzelf te ontplooien. Het bijbrengen van sociale vaardigheden wordt moeilijker wanneer de kinderen weinig of geen ondersteuning van hun ouders ervaren (autoritaire opvoedingsstijl), omdat de kinderen dan geen voorbeeld krijgen van hoe ze om moeten gaan met de sociale omgeving. Volgens het model beïnvloedt de opvoedingsstijl de bereidheid van de jongere om te socialiseren en de manier waarop en de mate waarin de gedragingen van de ouders leiden tot resultaten bij de jongere. Pijl 4 geeft de invloed aan die de opvoedingsstijl heeft op de manier waarop de gedragingen van de ouders tot resultaat bij de jongere leidt. De opvoedingsstijl kan tevens de effectiviteit van een bepaalde gedraging vergroten (Darling & Steinberg, 1993). Wanneer de opvoedingsstijl een positieve uitwerking heeft op de bereidheid van het kind om te socialiseren (pijl 5), zal dit ook leiden tot een meer gewenst resultaat bij de jongere (pijl 6). De stijl van opvoeden beïnvloedt de persoonlijkheid van het kind, en hiermee de bereidheid tot socialisatie. Het gaat hierbij voornamelijk om de openheid van het kind ten opzichte van de invloed die de ouders kunnen uitvoeren (Darling & Steinberg, 1993). Een voorbeeld hiervan kan worden gegeven aan de hand van de dimensie ondersteuning in combinatie met seksuele opvoeding. In een opvoedingsstijl is er in een bepaalde mate ondersteuning door de ouders aanwezig, zo ook op het gebied van seksualiteit. Deze ondersteuning kan bijvoorbeeld in de vorm zijn van het

gevoel hebben dat je als kind naar je ouders toe kan met vragen over seksualiteit. Door dat gevoel kan het kind meer bereid zijn om de bestaande seksuele normen en waarden op te nemen (onderdeel van het socialisatieproces), wat weer kan leiden tot een gewenst resultaat bij de jongere. Door een grotere bereidheid om te socialiseren is de kans mogelijk groter dat de jongere die seksuele normen en waarden in acht neemt bij zijn of haar gedrag.

Het contextueel model van de opvoedingsstijl (figuur 1) is opgezet om de relatie tussen opvoeding en de gedragsuitkomst en de resultaten in de ontwikkeling van de kinderen te verduidelijken. Omdat seksuele opvoeding een onderdeel is van opvoeding, zou dit model tevens toegepast kunnen worden op de seksuele vorming van de kinderen door de ouders. Zoals al eerder aan bod is gekomen, heeft de opvoedingsstijl inderdaad in een bepaalde mate invloed op het seksueel (risico)gedrag van jongeren (Kapungu et al., 2006). Ook de gedragingen, de zogenoemde opvoedingspraktijken, zijn te vertalen naar de seksuele opvoeding. Denk bijvoorbeeld aan het in de gaten houden van de schoolprestaties, wat onder controle valt te scharen. En zoals eerder bleek kan het houden van controle door de ouders een positieve invloed hebben op het beschermingsgedrag van jongeren (Frisco, 2005). Bij ‘seksuele opvoedingspraktijken’ kan gedacht worden aan de communicatie met betrekking tot seksueel gedrag tussen ouder en kind. De doelen en waarden van ouders zijn te vertalen naar de seksuele normen en waarden die ouders hanteren en die zij willen overbrengen op hun kinderen (Van Lee, Marjanovic, Wijsen & Mouthaan, 2005).

Het contextuele model van Darling en Steinberg (1993), dat in deze paragraaf is besproken, weergeeft de relatie tussen opvoeding en (seksueel) gedrag van kinderen. Belangrijk hierbij is dat de eerder besproken opvoedingsstijlen en opvoedingsdimensies hierin te plaatsen zijn, maar dat het nu duidelijker is geworden hoe die aspecten de gedragsuitkomst bij kinderen beïnvloedt. Communicatie tussen ouder en kind dient als onderdeel van het aspect uit het model ‘opvoeding in de praktijk’ nader besproken te worden, omdat deze communicatie belangrijk blijkt te zijn voor seksueel (risico)gedrag van jongeren.

2.4. Communicatie tussen ouder en kind over seksualiteit

Door middel van communicatie (een onderdeel van ‘opvoeding in de praktijk’ uit figuur 1) kunnen de ouders hun seksuele normen en waarden overbrengen op de kinderen, dat weer invloed heeft op het resultaat bij de jongeren (het seksueel (risico)gedrag). Uit verschillende onderzoeken (DiIorio, Pluhar & Belcher, 2003) blijkt dat communicatie tussen ouder en kind het seksueel (risico)gedrag beïnvloedt. Vanwege deze relatie wordt in deze paragraaf ouder-kind communicatie over seksualiteit besproken. Hierbij komen eerst verschillende elementen

van communicatie aan bod, om te laten zien op welke manieren communicatie met betrekking tot seksualiteit door ouders ingevuld kan worden. Daarna wordt de relatie tussen communicatie en seksueel gedrag besproken.

2.4.1. Elementen communicatie

Van Lee en collega's (2005) hebben een literatuuronderzoek en een kwalitatief onderzoek gedaan aan de hand van interviews met 61 ouders. Het doel van deze was de knelpunten en ondersteuningsbehoeften van ouders bij de seksuele opvoeding van hun kinderen in kaart te brengen. Van Lee en collega's hebben binnen hun onderzoek onderscheid gemaakt in verschillende elementen van communicatie, namelijk datgene waar ouders en kinderen over communiceren en de manier waarop ze dat doen. Er kan dus een onderscheid gemaakt worden tussen de inhoud ('waarover') en het proces ('op welke manier'). Het element inhoud heeft in de eerste plaats te maken met de onderwerpen die aan de orde komen in de seksuele opvoeding van jongeren. Er zijn zeer veel verschillende onderwerpen met betrekking tot seksualiteit die besproken kunnen worden door de ouders en hun kinderen. In het algemeen richten ouders zich het liefst op onderwerpen die zo min mogelijk confronterend zijn of die zij het minst intiem vinden om te bespreken met hun kinderen. Rosenthal en collega's (1998) deden aan de hand van interviews met 30 moeders onderzoek naar de moeders' ideeën over communicatie over seksualiteit met jongeren. Zij vonden dat de nadruk veelal komt te liggen op de biologische aspecten van seksueel (risico)gedrag en niet op sociaal-emotionele aspecten als weerbaarheid, seksuele ervaringen of lust en verlangen. In de tweede plaats kan er bij het element inhoud gedacht worden aan de onderliggende normen en waarden die ouders hebben meegekregen vanuit hun eigen (culturele) achtergrond (Van Lee et al., 2005). Kinderen leren de normen en waarden van hun ouders kennen, door de opvattingen die de ouders hebben op allerlei gebieden, waaronder opvattingen over seksualiteit. Deze seksuele normen en waarden zijn terug te vinden in het model van Darling en Steinberg (1993) bij de doelstellingen en waarden van de ouders en beïnvloeden dus indirect het seksuele gedrag van de jongere.

Naast de inhoud van de boodschap die de ouders willen overbrengen is ook de manier waarop dat gebeurt belangrijk, het proces. Het communicatieproces bevat tevens meerdere aspecten, namelijk de communicatiestijl, de explicitering van de boodschap en de frequentie van de communicatie (Van Lee et al., 2005). De manier waarop een boodschap wordt overgebracht door de ouders heeft een grote invloed op de manier waarop diezelfde boodschap wordt ontvangen door de kinderen. Voorbeelden van verschillende

communicatiestijlen zijn: direct of indirect, beperkt of uitgebreid, persoonlijk (spreken vanuit de ik-persoon) of contextueel (spreken vanuit lidmaatschap van de groep) en instrumenteel (verbaal) of affectief (expressieve non-verbale signalen; Van Lee et al., 2005). Ook de communicatiestijl beïnvloedt de boodschap, de manier waarop die ontvangen wordt en de manier waarop die boodschap uitwerking heeft op het kind.

Naast de verschillende communicatiestijlen kan communicatie impliciet of expliciet zijn. Wanneer seksualiteit expliciet aan de orde komt, gaat het om gesprekken die als het ware gepland worden om het kind iets te vertellen over een bepaald onderwerp (Van Lee et al., 2005). Wat veelal gebeurt is dat seksualiteit impliciet wordt besproken (Klaï, 2005). Voornamelijk seksuele normen en waarden van de ouders worden niet vaak expliciet uitgesproken, maar kunnen de kinderen zelf opmaken uit het non-verbale gedrag van hun ouders. Een voorbeeld hiervan is als ouders een vies gezicht trekken bij het zien van homo's op televisie (Van Lee et al., 2005).

In de laatste plaats heeft ook de frequentie van de communicatie invloed op de overdracht van seksuele normen en waarden op de kinderen. Het er gaat hierbij om hoe vaak ouders met hun kinderen spreken over seksualiteit (Van Lee et al., 2005). De frequentie van communicatie blijkt sterk af te hangen van het onderwerp dat besproken wordt (De Graaf et al., 2005). De meeste jongeren spreken vaker met hun ouders over verliefdheid, en bijvoorbeeld minder vaak over wat ze wel en niet willen of seksueel gebied.

Naast de reeds besproken aspecten zijn er verschillende determinanten van ouder-kind communicatie te onderscheiden. Deze determinanten beïnvloeden of bepalen de manier waarop gecommuniceerd wordt tussen ouder en kind met betrekking tot seksualiteit. De determinanten hebben invloed op de reeds besproken elementen en aspecten van ouder-kind communicatie. Voorbeelden van die determinanten zijn: sekse, leeftijd van het kind, culturele achtergrond, sociaal economische status, religie, kennisniveau van ouders, inschatting van ouders van seksuele activiteit kinderen en het gezinsklimaat (Van Lee et al., 2005).

Kortom, ouder-kind communicatie met betrekking tot seksualiteit kan uit zeer uiteenlopende vormen en invullingen bestaan. Zowel het proces als de inhoud van de communicatie zijn belangrijk om seksuele normen en waarden over te kunnen brengen. In de volgende paragraaf worden de effecten van ouder-kind communicatie op seksueel gedrag beschreven.

2.4.2. Communicatie en seksueel gedrag

Ouder-kind communicatie is een onderdeel van de seksuele opvoeding, maar wat zijn de effecten van ouder-kind communicatie op seksueel gedrag? Van Lee et al. (2005) maakt bij het beschrijven van effecten van ouder-kind communicatie op seksueel gedrag gebruik van drie indicatoren, namelijk seksuele onthouding, anticonceptiegebruik en veilig vrijen.

Onderzoeken met betrekking tot seksuele onthouding gaan voornamelijk over de frequentie van de communicatie. Uit een literatuuronderzoek blijkt dat er tegenstrijdige resultaten worden gevonden ten aanzien van de frequentie van de communicatie (DiIorio et al., 2003). Een vrij recente studie van Eisenberg en collega's (2006) onder 1069 ouders van jongeren, aan de hand van telefonische interviews, vond dat een hogere frequentie van communicatie samenhangt met uitstel van seksuele activiteit en met vervroegd seksueel gedrag. Met betrekking tot anticonceptiegebruik is er tevens onderzoek gedaan naar de invloed van de hoeveelheid communicatie. Uit de review van DiIorio et al. (2003) blijkt dat er relaties zijn gevonden tussen een hogere frequentie van de ouder-kind communicatie en meerverantwoordelijk anticonceptiegebruik, verhoogde motivatie met betrekking tot SOA preventief gedrag, verhoogd condoomgebruik en vermindering van het aantal sekspartners.

Een andere studie (Aspy, Vesely, Oman, Rodine, Marshall & McLeroy, 2007) vond dat de kans kleiner is dat kinderen met het hebben van geslachtsgemeenschap beginnen wanneer de ouders hen geleerd hebben om nee te zeggen, duidelijke regels hebben gesteld en wanneer er gesproken is over wat goed en fout is en over het uitstellen van seksuele activiteit. Ook de relatie tussen het bespreken van bepaalde onderwerpen en seksueel gedrag is door Aspy en collega's (2007) onderzocht. Wanneer ouders met hun kinderen praten over anticonceptie en SOA's, is de kans significant groter dat de jongeren gebruik maken van anticonceptie.

Kortom, een hogere frequentie ouder-kind communicatie verhoogt het seksueel beschermingsgedrag van kinderen. Hiernaast lijkt ook de inhoud van de ouder-kind communicatie het seksueel gedrag te beïnvloeden.

Vanuit verschillende onderzoeksvelden en aan de hand van theorie en onderzoeksresultaten, is in dit hoofdstuk de invloed van de opvoeding op het seksueel gedrag van jongeren onderzocht. Allereerst bleek dat de mate van ondersteuning en controle door de ouders het seksueel gedrag beïnvloedde. Hierna zijn drie opvoedingsstijlen besproken, die te onderscheiden zijn op basis van de mate van ondersteuning en controle. Hierbij bleek dat bepaalde opvoedingsstijlen kunnen samenhangen met vervroegd seksueel gedrag. Vervolgens werd in dit hoofdstuk een contextueel model besproken, waarin te zien is hoe ouders de

gedragsuitkomst (onder andere met betrekking tot seksualiteit) op verschillende manieren kunnen beïnvloeden. Als laatste is de ouder-kind communicatie over seksualiteit besproken, die belangrijk is bij het overdragen van seksuele normen en waarden.

Hoofdstuk 3 – Verklaren van verschillen in seksueel gedrag van Nederlandse en Marokkaanse jongeren aan de hand van opvoeding en cultuur

In hoofdstuk 1 is naar voren gekomen dat er verschil is in seksueel gedrag en seksueel risicogedrag van jongeren. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat Marokkaanse jongeren veelal meer seksueel risicogedrag vertonen in vergelijking met Nederlandse jongeren. Ook bleek dat de prevalentie van SOA's onder Marokkaanse jongeren hoger was en dat er meer abortussen door Marokkaanse meisjes worden gepleegd dan door Nederlandse meisjes. In hoofdstuk 2 is gebleken dat de opvoeding op verschillende manieren het seksueel (risico)gedrag van jongeren kan beïnvloeden. De vraag is nu op welke manier de mogelijke verschillen in de opvoeding door Marokkaanse en Nederlandse ouders, het verschil in seksueel gedrag van hun kinderen kan verklaren. Daarvoor zal in dit hoofdstuk eerst besproken worden wat cultuur is en wat de mogelijke cultuurverschillen tussen Marokkaanse en Nederlandse ouders en kinderen zijn. Vervolgens wordt aan de hand van de elementen uit het contextuele model van Darling & Steinberg (figuur 1) en gerelateerde literatuur bekeken hoe de verschillen in opvoeding het verschil in seksueel (risico)gedrag tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren kunnen verklaren.

3.1. Cultuur en cultuurverschillen volgens Pinto

In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen Nederlandse jongeren en Marokkaanse jongeren. Met deze benamingen wordt voornamelijk bedoeld op de herkomst van de ouders, veel Marokkaanse jongeren zijn namelijk van de tweede generatie en hebben de Nederlandse nationaliteit, maar hebben één of twee ouders die in Marokko geboren zijn. Eigenlijk gaat het dus over Nederlandse jongeren, maar die groep wordt in dit geval ingedeeld op een verschil, namelijk de culturele afkomst. Maar wat zegt dat nou? Wat is cultuur? Om de mogelijke cultuurverschillen en de verschillen in normen en waarden aan te duiden, wordt in deze paragraaf gebruik gemaakt van een indeling van Pinto.

Pinto (1990) omschrijft cultuur als volgt: "Een evoluerend systeem van generatie op generatie doorgegeven regels waaraan een groep mensen (die zich lid voelen van deze groep) – vaak onbewust – gehoorzaamt, dat bovendien referentiekader is van en voor het gedrag en dat de kijk op de wereld bepaalt." Op deze manier ontstaan er verschillen tussen bepaalde groepen mensen. Elke groep heeft zijn eigen normen, waarden, regels en gewoontes die ook telkens worden doorgegeven waardoor die veelal van dezelfde strekking blijven. De regels die worden doorgegeven waar Pinto over spreekt zijn verschillend in Nederland en Marokko. Dit

uit zich in bijvoorbeeld opvattingen en gedragingen. Een land is overigens niet één cultuur, maar heeft wel vaak één cultuur waar de meeste burgers zich bij op hun plaats voelen. Vandaar dat er hier gesproken wordt over de Nederlandse cultuur en de Marokkaanse cultuur.

Pinto (1990) heeft een indeling van culturen gemaakt op verschillen in normen en waarden. Hij maakt gebruik van twee categorieën, namelijk F-culturen en G-culturen. Zogenaamde F-culturen worden gekenmerkt door een fijnmazige structuur van gedragsregels (te vergelijken met traditionele en niet-westerse culturen) en G-culturen worden gekenmerkt door een grofmazige structuur van gedragsregels (te vergelijken met moderne en westerse culturen). Het is niet zo dat één bepaalde cultuur ook daadwerkelijk volledig een F- of een G-cultuur is, maar in het algemeen heeft een cultuur wel traditionele óf moderne aspecten die de overhand hebben (Pinto, 1990). De Nederlandse cultuur is een zogenaamde westerse cultuur, waardoor die vergeleken kan worden met de G-cultuur. Afrikaanse culturen worden beschouwd als niet-westerse culturen (CBS). De Marokkaanse cultuur kan om die reden worden vergeleken met de F-cultuur. In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de meest relevante kenmerken van F- en G-culturen.

Tabel 2: Cultuurverschillen in F- en G-culturen (Pinto, 1990)

	F-cultuur	G-cultuur
Het individu en zijn omgeving	Groepsafhankelijkheid	Individualiteit
	Externe remmingen	Interne remmingen
	Schaamte	Schuld
Status en aanzien	Groepseer <ul style="list-style-type: none"> ▪ Familie ▪ Eerbied voor ouderen 	Persoonlijk succes <ul style="list-style-type: none"> ▪ Persoonlijkheid ▪ Innerlijk rijkdom
	Duidelijke scheiding tussen mannen- en vrouwentaken	Gelijkheid van seksen
Opvoeding	Angst voor schaamte	Angst voor schuld
	Veel lijfstraffen	Veel discussie/uitleg
	Betonen van respect	Nadruk op gelijkheid
	Kennen van plaats in de groep	Ontplooiing individu
Gedrag en beoordeling	Beleefdheid	Openheid
	Emotioneel	Rationeel

	F-Cultuur	G-cultuur
Maatschappij	Scherpe scheidslijn tussen goed en slecht	Veel nuances
	Hulpverlening door in-group	Hulpverlening door derden
Communicatie	Impliciet	Expliciet
	Beeldspraak	Abstractie
	Nadruk op vorm	Nadruk op inhoud
	Indirect	Direct
Conflicten	Emoties worden getoond	Emoties worden onderdrukt
Taboes	Praten in gemengde groepen over seks	Geen (alles dient bespreekbaar te zijn)
Centrale waarden	Voorkomen van: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gezichtsverlies ▪ Schaamte ▪ Schande 	Voorkomen van: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Schuld
	Nastreven van: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eer ▪ Waardering van buitenaf 	Nastreven van: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Persoonlijk geluk ▪ Zelfwaardering

Bovenstaande indeling is een duidelijk voorbeeld van een dichotomie, een indeling waarbij je slechts uit twee opties lijkt te kunnen kiezen. Wanneer de indeling uit tabel 2 aan wordt gehouden zouden er maar twee culturen bestaan, maar zoals eerder gezegd is dat niet het geval. Er wordt nu gebruik gemaakt van deze indeling, om de tegenstellingen in de normen en waarden van de Nederlandse en Marokkaanse cultuur duidelijk te maken. Wanneer deze tegenstellingen in kaart zijn gebracht, kan er mogelijk een relatie worden gelegd met het verschil in seksueel risicogedrag van Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

De eerste aspecten die worden besproken zijn de externe remmingen in de Marokkaanse cultuur in combinatie met gevoelens van schaamte. Zonder wetenschappelijk bewijs te hebben, zou men er vanuit kunnen gaan dat bijvoorbeeld het oplopen van een SOA door onveilige geslachtsgemeenschap als zeer onwenselijk wordt ervaren door Marokkaanse jongeren vanwege schaamtegevoelens tegenover hun familie en vrienden. Tevens zouden de remmingen die zij ervaren vanuit hun omgeving opgevat kunnen worden als een onderdeel van controle door de ouders, onder andere op het gebied van seksualiteit. Controle bleek

veelal een positief effect te hebben op seksueel gedrag (De Graaf, 2007), in dat geval is externe remmingen geen negatieve aspect van de seksuele opvoeding.

Het gedrag in de Marokkaanse cultuur is gebaseerd op beleefdheid, terwijl dat in een G-cultuur op openheid is. Aangezien seksualiteit in het algemeen geen makkelijk onderwerp is om te bespreken, is algemene openheid in een opvoedingsklimaat mogelijk stimulerend om seksualiteit wel te bespreken. Juist die openheid kan bijdragen aan de hoeveelheid communicatie over seksualiteit en de manier waarop die communicatie plaatsvindt. Uit studies bleek dat de frequentie van de ouder-kind communicatie een positief effect kan hebben op seksueel gedrag (DiIorio et al., 2003).

In een F-cultuur is er sprake van een scherpe scheidslijn tussen goed en slecht, dit staat tegenover de nuances die in de G-cultuur naar voren komen (Pinto, 1990). Omdat openlijk spreken over de leuke en spannende kanten van seksualiteit niet de gewoonste zaak is, kiezen Marokkaanse ouders er veelal voor om dan maar de 'slechte kant' van seks te belichten (Van Lee & Mouthaan, 2007). Aan de ene kant kan dit er mogelijk voor zorgen dat Marokkaanse jongeren nog bewuster worden van de mogelijke risico's en die risico's daardoor ook minder nemen. Aan de andere kant krijgen de jongeren op die manier, in combinatie met de geslotenheid, minder mogelijkheden om hun eigen wensen en grenzen te ontdekken op seksueel gebied (Van Lee & Mouthaan, 2007). De ontplooiing is hierbij wellicht kleiner dan bij de jongeren uit de Nederlandse cultuur, want die ontplooiing is juist een streven in de opvoeding. Zelfontplooiing kan goed zijn voor het zelfvertrouwen van de jongere, waardoor hij of zij zichzelf eventueel beter in staat acht om invloed uit te oefenen op bijvoorbeeld het condoomgebruik bij geslachtsgemeenschap (Collins & Stroufe, 1999).

Met betrekking tot ouder-kind communicatie is er nog een verschil waar te nemen in de stijl. Ouders en kinderen uit de Marokkaanse cultuur communiceren vaak op een indirecte manier met elkaar, terwijl dat binnen Nederlandse gezinnen vaker direct gaat. Nederland staat er om bekend dat er open over seks wordt gesproken (Van Lee et al., 2005). Om de seksuele normen en waarden die de ouders hebben, over te kunnen dragen op de kinderen is het noodzakelijk dat de kinderen weten wat de opvattingen van hun ouders zijn met betrekking tot seksualiteit. Het bijbrengen van deze seksuele normen en waarden is van belang om de kinderen duidelijk te maken wat wel en niet kan en ook wat bijvoorbeeld de risico's zijn van bepaalde seksuele gedragingen. Door middel van de expliciete en directe communicatie in de G-culturen, zullen de kinderen die normen en waarden vrij snel oppikken. Althans de communicatie in de Nederlandse cultuur is in elk geval directer en explicieter dan in niet-westerse culturen (Van Lee et al., 2005).

Naast de reeds besproken verschillen, blijft praten over seks in een groep met mannen én vrouwen in een F-cultuur een taboe (Pinto, 1990). Als er in de Marokkaanse cultuur al over seks wordt gesproken, is het absoluut niet in het bij zijn van iemand van de andere sekse (Van Lee et al., 2005). In principe hoeft dit nog geen problemen op te leveren, maar hier komt de onbespreekbaarheid van seksualiteit in het algemeen bij, wat de mogelijkheden tot ouder-kind communicatie niet erg groot meer maakt. Overigens zouden Marokkaanse jongens dus met hun vaders over seksualiteit moeten praten om in ieder geval een basisidee van seksualiteit te ontwikkelen. Maar de rol van vaders in de seksuele opvoeding van kinderen blijkt (ook in de Nederlandse cultuur) velen malen kleiner te zijn dan de rol van de moeder (Van Lee et al., 2005). Vaders schijnen zich namelijk moeilijk te kunnen profileren als iemand die over intieme onderwerpen praat met zijn kinderen (Van Lee et al., 2005). Voor Marokkaanse jongens wordt het dan lastig informatie over seksualiteit, de risico's daarvan en de mogelijkheden daarvan, via zijn ouders te verkrijgen.

Op basis van de bespreking van de indeling die Pinto heeft gemaakt in F- en G-culturen kan gesteld worden, dat er verschillen zijn in aspecten die samenhangen met die culturen en dat niet al die verschillen het verschil in seksueel gedrag mogelijk kunnen verklaren. Zo zou bijvoorbeeld juist de angst voor het schenden van de (familie)eer een reden kunnen zijn voor Marokkaanse jongeren om geen enkel risico te nemen bij het hebben van geslachtsgemeenschap. Aspecten op basis waarvan wel een verschil in seksueel risicogedrag verwacht kan worden, zijn voornamelijk de communicatie aspecten. In de volgende paragraaf wordt beschreven hoe de verschillen in cultuur kunnen leiden tot een verschil in gedragsuitkomst van Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

3.2. Verschillen op basis van het contextuele model van de opvoedingsstijl en onderzoeksresultaten

De categorisering van Pinto geeft een algemene indruk van de verschillen tussen de Marokkaanse en Nederlandse cultuur. Aan de hand van het contextuele model van de opvoedingsstijl van Darling en Steinberg (1993) dat in hoofdstuk 2 is besproken (figuur 1), worden in dit hoofdstuk de verschillen tussen de Nederlandse en Marokkaanse opvoeding besproken. Daarnaast wordt bekeken op welke manier die verschillen de (seksuele) gedragsuitkomst bij het kind kunnen beïnvloeden.

3.2.1. Doelstellingen en waarden ouders

De opvoeding wordt vorm gegeven door de doelstellingen en normen en waarden van de ouders. In deze paragraaf worden de doelstelling en waarden van Nederlandse en Marokkaanse ouders besproken, die gerelateerd zijn aan de seksuele vorming van hun kinderen.

In Nederlandse gezinnen is er vaak een soort van gelijkwaardigheid tussen de ouders en de kinderen, ouders sturen hun kinderen en geven uitleg waar nodig (Van Lee et al., 2005). Dit geldt veelal ook voor de seksuele vorming van de kinderen. Ouders willen namelijk hun kinderen de juiste informatie geven en vinden het belangrijk dat kinderen zichzelf accepteren en zelfvertrouwen uitstralen (Van Lee et al., 2005). Ouders willen het kind het gevoel geven dat zij het gebied van seksualiteit mogen verkennen, maar ze worden wel gewezen op de verantwoordelijkheid die zij hebben (Van Lee et al., 2005). Homoseksualiteit, abortus en anticonceptiegebruik zijn in de Nederlandse cultuur veelal bespreekbaar (Van Lee et al., 2005).

In de Marokkaanse cultuur worden de seksuele normen en waarden (mede) gebaseerd op de islam. Seksualiteit is binnen de islam geaccepteerd en belangrijk, maar alleen binnen de context van het huwelijk (Heemelaar, 2000). Hierbij komt kijken dat het nastreven van eer en het behouden van de eer van de familie erg belangrijk is. Seks voor en buiten het huwelijk wordt niet geaccepteerd, en kan leiden tot schending van die eer en sterke gevoelens van schaamte. Van Lee en Mouthaan (2007) hebben een literatuuronderzoek gedaan naar ouder-kind communicatie over seksualiteit. Daarnaast hebben zij kwalitatieve interviews gedaan met 22 Turkse en 17 Marokkaanse moeders over de seksuele opvoeding van hun kinderen. Hieruit kwam naar voren dat openlijk spreken over seks niet vanzelfsprekend is en vaak ook ongepast. Ouders willen hun kinderen overigens wel wijzen op de gevaren, maar vinden het lastig om bijvoorbeeld over veilig vrijen te spreken (Van Lee & Mouthaan, 2007). Hiernaast is de maagdelijkheidnorm wel iets dat Marokkaanse moeders graag mee willen geven aan hun dochters en zonen (Van Lee & Mouthaan, 2007). Veel Marokkaanse moeders blijken voorstander te zijn van een eerlijke en open communicatie van seksualiteit met hun kinderen (Heemelaar, 2000), maar ervaren verschillende (ernstige) knelpunten. De knelpunten die naar voren komen uit het onderzoek van Van Lee en Mouthaan (2007) zijn een tekort aan kennis en vaardigheden, schaamte, beperkingen vanuit de sociale omgeving en angst voor het aanzetten tot seksueel actief gedrag.

De houding (bepaald door doelstellingen en waarden) ten opzichte van seksualiteit en seksuele voorlichting lijkt dus te verschillen tussen Nederlandse en Marokkaanse ouders,

hoewel zij beiden met hun kinderen over seksualiteit zouden willen spreken. Door knelpunten die Marokkaanse moeders ervaren, kunnen zij belemmerd worden in het geven van seksuele voorlichting aan hun kinderen.

3.2.2. Opvoedingsstijl

In de volgende paragraaf worden mogelijke verschillen tussen de algemeen gehanteerde opvoedingsstijlen van Nederlandse en Marokkaanse ouders besproken, en de gevolgen die dat kan hebben voor de seksuele gedragsuitkomst van de kinderen.

Het is moeilijk om de Nederlandse cultuur en de Marokkaanse cultuur bij één van de drie besproken opvoedingsstijlen in te delen, omdat er tussen elk gezin binnen die culturen zulke grote verschillen kunnen zitten. De autoritaire houding van Marokkaanse ouders wordt overigens in onderzoeken wel aangewezen als een oorzaak van probleemgedrag van jongeren (Pels, 1998). Zoals in hoofdstuk 2 naar voren kwam, is er een relatie gevonden tussen een autoritaire opvoedingsstijl en vervroegd seksueel gedrag bij meisjes. De Nederlandse opvoeding in de meeste gezinnen wordt door Rispens et al. (1996) als opvoeding met een autoritatieve stijl gezien. In onderzoek is geen negatieve relatie gevonden tussen een autoritatieve opvoedingsstijl en seksueel risicogedrag.

Aan de hand van de dimensies van het opvoedingsgedrag (die onderdeel zijn van een opvoedingsstijl) wordt nu bekeken wat de verschillen zijn in de Marokkaanse en Nederlandse opvoeding. De eerste dimensie is ondersteuning. Over het verschil in de mate van warmte, affectie, responsiviteit en betrokkenheid in Marokkaanse en Nederlandse gezinnen is weinig relevante literatuur gevonden. Uit onderzoek is wel gebleken dat in Marokkaanse gezinnen in het algemeen sprake is van warme onderlinge relaties (Pels, 1998). Maar dit hoeft niets te zeggen over de ondersteuning door ouders, die Marokkaanse kinderen ervaren met betrekking tot seksualiteit. Seksualiteit bleek in Marokkaanse gezinnen namelijk niet altijd even bespreekbaar (Van Lee & Mouthaan, 2007).

De tweede dimensie van opvoedingsgedrag, controle, heeft betrekking op de mate waarin jongeren vrij worden gelaten en op de strategieën die ouders toepassen om controle te houden over hun kinderen (De Graaf, 2007). Jongeren uit de Marokkaanse cultuur worden met betrekking tot seksualiteit niet erg vrij gelaten, althans, vanuit de islam zijn er vrij strenge grenzen aan seksualiteit verbonden. De controle in de Marokkaanse cultuur komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de regel van geen seks voor het huwelijk (Van Lee & Mouthaan, 2007). In onderzoek van Pels (1998) geven Marokkaanse meisjes aan dat zij hun eigen dochters meer bewegingsvrijheid zouden willen toestaan. In Nederlandse gezinnen worden kinderen wat

meer vrij gelaten (Van Lee et al., 2005). De ervaren controle is in deze gezinnen hierdoor wat minder groot. De Graaf (2007) concludeert dat de manier waarop controle wordt uitgevoerd het effect op seksueel beschermingsgedrag bepaald, er lijkt een middenweg tussen zeer-controlerend en niet-controlerend gevonden te moeten worden.

3.2.3. Opvoeding in de praktijk

Ondanks dat ouders uit beide gezinnen een goede verstandhouding en open communicatie met hun kinderen kunnen zien als een opvoedingsdoelstelling (Van Lee et al., 2005), moet dit voor resultaten ook nog in de praktijk gebracht worden. De gedragingen met betrekking tot controle en ondersteuning zijn in 3.2.2. reeds besproken, maar in deze paragraaf worden de verschillen in communicatie tussen Marokkaanse en Nederlandse gezinnen besproken. Eerder bleek communicatie namelijk samen te kunnen hangen minder seksueel risicogedrag (DiIorio et al., 2003).

In Nederlandse gezinnen is open communicatie met betrekking tot seksualiteit in het algemeen de norm (Van Lee et al., 2005), dit staat tegenover de opvattingen die veelal in de Marokkaanse cultuur heersen (Van Lee & Mouthaan, 2007). Dit betekent voor de communicatie dat de inhoud en het proces veel van elkaar verschillen. In het algemeen richt ouder-kind communicatie met betrekking tot seksualiteit zich meer op de technisch-biologische aspecten, dan op de sociaal-emotionele aspecten (De Graaf et al., 2005). Ouders vinden het makkelijker om zich te richten op de minst intieme, en dus de minst confronterende onderwerpen. Onderwerpen die te maken hebben met weerbaarheid, wensen en grenzen van jongeren komen minder aan bod, omdat ouders hier meer moeite mee hebben (Rosenthal et al., 1998). Biologische onderwerpen als menstruatie en zwangerschap komen voornamelijk in Marokkaanse gezinnen veel meer aan bod in vergelijking met sociaal-emotionele onderwerpen. Als Marokkaanse ouders al met hun kinderen spreken over seksualiteit beperkt zich dat veelal tot de biologische aspecten, omdat seksuele verlangens bijvoorbeeld niet of nauwelijks bespreekbaar zijn (Van Lee & Mouthaan, 2007). Marokkaanse moeders maken van de gelegenheid gebruik om hun kinderen (voornamelijk hun dochters) te waarschuwen voor de gevaren van seks (Van Lee & Mouthaan, 2007). Hier komt bij dat ouders in een cultuur als de Nederlandse veelal directer en explicieter communiceren met hun kinderen, zo ook over seksualiteit.

De doelstellingen met betrekking tot de openheid van de communicatie over seksualiteit blijken bij Nederlandse gezinnen en bij Marokkaanse gezinnen (althans bij de moeders) aanwezig te zijn. Heemelaar (2000) en Van Lee en Mouthaan (2007) vinden dat Marokkaanse

moeders voorstander zijn van een eerlijke en open communicatie met hun kinderen, met betrekking tot seksualiteit. Dit geldt ook voor Nederlandse ouders (Van Lee et al., 2005). Marokkaanse moeders ervaren hierbij knelpunten, waardoor de doelstelling minder goed in opvoedingspraktijken kan worden omgezet (Van Lee & Mouthaan, 2007). Zij ervaren een tekort aan kennis en vaardigheden dat te maken heeft met het niet weten wat men aan de orde kan stellen met betrekking tot seksualiteit, en op welke manier en op welk moment dat kan. De Marokkaanse moeders ervaren gevoelens van schaamte wanneer het onderwerp ter sprake komt met hun kinderen. Beperkingen vanuit de sociale omgeving vormen een derde knelpunt, omdat Marokkaanse moeders het idee hebben dat er een soort van sociale controle is en dat het niet op prijs wordt gesteld door de omgeving als er openlijk over seks wordt gesproken (Van Lee & Mouthaan, 2007). Veel van deze knelpunten gelden niet voor Nederlandse moeders, wat de meer open communicatie kan verklaren.

3.2.4. Gedragsuitkomst jongere

De gedragsuitkomst van de jongeren met betrekking tot socialisatie, specifiek op het gebied van seksualiteit, wordt bepaald door de drie aspecten uit het contextueel model (Darling & Steinberg, 1993) die hierboven besproken zijn. Behalve deze drie aspecten speelt ook de bereidheid van de jongeren om te socialiseren een rol bij het uiteindelijke gedrag. Deze bereidheid wordt beïnvloed door de gehanteerde opvoedingsstijl, maar komt hier verder niet aan bod. De gedragsuitkomst van de jongeren met betrekking tot seksualiteit bleek eerder te verschillen tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren. Marokkaanse jongeren vertonen meer seksueel risicogedrag dan Nederlandse jongeren

In dit hoofdstuk is getracht de verschillen in opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren te linken aan de seksuele risico's die deze jongeren nemen. Dit is op basis van de combinatie tussen de categorisering van Pinto in F- en G-culturen, het contextuele model van opvoedingsgedrag en verschillende onderzoeksresultaten gedaan. Er is naar verschillende aspecten uit de opvoeding gekeken die mogelijk de verhoogde mate van seksueel risicogedrag kunnen verklaren. Zo kan de Nederlandse opvoedingsstijl in het algemeen als minder autoritair dan de Marokkaanse opvoedingsstijl worden gezien. Ook de manier waarop ouders tegenover seksuele opvoeding en voorlichting staan verschilt, wat onder andere terug te zien is in de manier waarop in beide culturen wordt gecommuniceerd over seksualiteit.

Discussie

Marokkaanse jongeren vertonen meer seksueel risicogedrag dan hun jonge landgenoten met een Nederlandse kom af. Seksueel risicogedrag kan verschillende (gezondheids)problemen veroorzaken. Preventieve interventies om het seksueel risicogedrag te verminderen zouden dus een belangrijke invloed kunnen hebben op het welzijn van jongeren. Om effectieve interventies te ontwikkelen moeten eerst de oorzaken van risicogedrag in kaart worden gebracht. De vraag is niet alleen wat seksueel risicogedrag onder jongeren verklaart, maar ook waardoor Marokkaanse jongeren meer seksueel risicogedrag vertonen dan Nederlandse jongeren. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat ouders via de opvoeding en hun voorbeeldfunctie invloed hebben op het seksueel gedrag van hun kinderen. Met behulp van een literatuuronderzoek is onderzocht of de verschillen in opvoeding tussen Marokkaanse en Nederlandse jongeren, de verschillen in seksueel risicogedrag tussen hen kunnen verklaren. Hierbij is gebruik gemaakt van literatuur over seksueel risicogedrag van jongeren, de rol die opvoeding (en cultuur) speelt bij seksueel risicogedrag en over het verschil in opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

In dit literatuuronderzoek is gebleken dat opvoeding op verschillende wijzen het seksueel gedrag van jongeren kan beïnvloeden. Het uitvoeren van controle door de ouders en het geven van ondersteuning aan de kinderen bleek een positief effect te hebben op het seksueel gedrag van de kinderen. Meer controle van de ouders leidt bijvoorbeeld tot een kleinere kans op ervaring met geslachtsgemeenschap en een latere leeftijd van de eerste keer geslachtsgemeenschap. Meer ondersteuning leidt onder andere tot meer anticonceptiegebruik. Ook ouder-kind communicatie bleek een positief effect te hebben op seksueel gedrag. Er is een relatie gevonden tussen een hogere frequentie van de communicatie en meer condoomgebruik.

Ook zijn de verschillen tussen de Nederlandse en de Marokkaanse cultuur en opvoeding onderzocht. Hierbij werd duidelijk dat sommige verschillen mogelijk kunnen bijdragen aan het verhoogde seksueel risicogedrag van Marokkaanse jongeren, maar sommige verschillen ondersteunen dit niet. Het nastreven van eer en waardering van buitenaf in de Marokkaanse cultuur, verklaart het verhoogde risicogedrag niet, omdat dit er juist op zou wijzen, dat jongeren er alles aan zullen doen om dit te bereiken. Maar er bleek een verschil te zitten in de ouder-kind communicatie over seksualiteit. In de Nederlandse cultuur heerst er een norm waarin alles besproken dient te worden, terwijl Marokkaanse moeders bij het bespreken van seksualiteit met hun kinderen verschillende (ernstige) knelpunten ervaren. Een verschil in

steun door ouders is niet gevonden, hoewel de meer gesloten houding ten opzichte van seksualiteit van Marokkaanse ouders gezien kan worden als een beperking bij de ondersteuning van de kinderen op het gebied van seksualiteit. Hiernaast staat dat in Marokkaanse gezinnen vaak warme onderlinge relaties zijn. Wat betreft de dimensie controle, speelt de islam in de Marokkaanse gezinnen veelal een rol. In tegenstelling tot in veel (niet-strenggelovige) Nederlandse gezinnen, is seks voor het huwelijk een taboe. In Nederlandse gezinnen worden de kinderen in het algemeen meer vrij gelaten, ook met betrekking tot seksualiteit. Een autoritaire opvoedingsstijl in Marokkaanse gezinnen is meer gebruikelijk dan in Nederlandse gezinnen.

Uit dit literatuuronderzoek kan opgemaakt worden dat er een relatie gevonden is tussen de opvoeding en seksueel gedrag van de kinderen en tussen opvoeding en de culturele achtergrond van de ouders. Maar het verschil in de Nederlandse en Marokkaanse opvoeding en cultuur kan mogelijk gedeeltelijk het verschil in seksueel risicogedrag van de Nederlandse en Marokkaanse jongeren verklaren.

Bespreking en interpretatie resultaten

Op basis van de doelstellingen die de Marokkaanse en Nederlandse ouders er met betrekking tot de seksuele opvoeding op na houden, kan het als het ware niet fout gaan. Beide ouders hebben het beste voor met hun kind, en zouden niet willen dat zij een SOA oplopen of ongewenst zwanger raken. Beide groepen ouders geven aan open te willen communiceren met hun kinderen over seksualiteit. Maar hier komen de normen en waarden uit de twee culturen nog bij kijken. In de Marokkaanse cultuur is het niet gebruikelijk om openlijk over seksualiteit te spreken. Dit maakt het verschil in de opvoedingspraktijken. Hierin is namelijk een verschil te zien in voornamelijk de vorm en invulling van de communicatie. Uit onderzoek bleek juist dat communicatie (en dan voornamelijk de frequentie ervan) een positief effect heeft op seksueel gedrag. Dit kan bijdragen aan de verhoogde mate van seksueel beschermingsgedrag van jongeren. Het lijkt erop dat het bij Marokkaanse ouders vaak ontbreekt aan communicatie over seks door knelpunten die zij ervaren, de gedragsuitkomst die zij graag zouden zien bij hun kinderen is hierdoor anders of zelfs afwezig. De heersende seksuele normen en waarden kunnen door de achterblijvende communicatie minder goed over worden gedragen aan de kinderen. Door het mogelijk ontbreken van een bepaalde seksuele moraal, kan het zijn dat de Marokkaanse jongeren meer seksueel risicogedrag vertonen.

Een andere interpretatie van een open versus een gesloten vorm van communicatie over seksualiteit, is dat open communicatie er juist toe leidt, dat jongeren te veel gaan experimenteren met seks. De norm die in de Nederlandse gezinnen lijkt heersen, is dat kinderen het gebied van seksualiteit mogen verkennen. Maar wordt hiermee juist niet seksueel risicogedrag uitgelokt? Dat is ook waar de Marokkaanse moeders bang voor zijn wanneer zij met hun kinderen over seksualiteit gaan praten. Het is mogelijk dat het zo werkt, maar wanneer kinderen een ‘seksueel’ verantwoordelijkheidsgevoel wordt bijgebracht, er een bepaalde mate van controle en ondersteuning is en de risico’s van seks duidelijk gecommuniceerd zijn, lijkt de uitdaging om veel te experimenteren met seks niet vergroot. Juist door een meer gesloten communicatie wordt de uitdaging mogelijk groter om risico’s te nemen, ook op seksueel gebied.

Op basis van de opvoedingsstijlen en de dimensies controle en ondersteuning die in de twee culturen aanwezig zijn, is de gedragsuitkomst met betrekking tot seksualiteit lastig te voorspellen. In de Marokkaanse cultuur is er vrij veel controle aanwezig, en hebben de kinderen minder bewegingsvrijheid dan Nederlandse kinderen. Controle heeft in het algemeen een positief effect op seksueel gedrag, maar dat ligt wel aan de vorm. De controle in de Marokkaanse gezinnen is mogelijk te groot, waardoor jongeren zich daar tegen willen verzetten. In het algemeen kan toch gesteld worden dat dit niet het verhoogde risicogedrag van Marokkaanse jongeren kan verklaren. Maar dan is er nog de ondersteuning van de ouders. Zonder uitspraken te doen over de warmte in de gezinnen, is de steun met betrekking tot seksueel gedrag van de kinderen in Nederlandse gezinnen wellicht groter. Door de meer open houding tegenover seksualiteit, zullen Nederlandse jongeren ervaren dat zij makkelijker bij hun ouders terecht kunnen met vragen en problemen op seksueel gebied. Doordat dit in Marokkaanse gezinnen minder vanzelfsprekend is, kan het verschil in ondersteuning door de ouders, mogelijk het verschil in risicogedrag mede verklaren.

Beperkingen onderzoek

Er zijn enkele tekortkomingen van dit literatuuronderzoek, waardoor de resultaten mogelijk vervormd zijn of tekort schieten. In de eerste plaats is er niet over elk gerelateerd aspect relevante literatuur gevonden. Hierdoor moesten bijvoorbeeld sommige relaties met behulp van gerelateerde literatuur gelegd worden. Zo was er weinig literatuur te vinden over de drie gebruikte opvoedingsstijlen in combinatie met seksueel risicogedrag van jongeren. Ook was er weinig te vinden over de daadwerkelijke seksuele opvoeding door Marokkaanse en Nederlandse ouders. Naast het ontbreken van verschillende relevante onderzoeksresultaten

zijn er nog andere discussiepunten die besproken moeten worden. In de eerste plaats wordt er constant uitgegaan van de Nederlandse en Marokkaanse cultuur, die afgebakende vormen van opvoeding en gedragingen hebben, maar daar is geen sprake van. Althans binnen gezinnen uit die culturen kunnen der mate grote verschillen voorkomen, dat ook op het gebied van seksueel risicogedrag, die gezinnen niet over één kam te scheren zijn. Dit geldt ook voor de verschillende generaties Marokkanen, waartussen ook zeer grote verschillen kunnen zitten in het gedrag en in bijvoorbeeld de openheid tegenover seksualiteit. In veel Marokkaanse gezinnen zullen namelijk ook Nederlandse aspecten terug komen in de opvoeding. De Marokkaanse gezinnen in Nederland zijn andere gezinnen dan de gezinnen in Marokko, hoewel er natuurlijk wel aspecten zijn die bij de Marokkaanse cultuur (en bij de islam) horen. Hiernaast is er in dit onderzoek ook geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes, terwijl zij wel degelijk verschillend seksueel risicogedrag vertonen. Hier is voor gekozen omdat het gedrag weliswaar kan verschillen, maar bij Marokkaanse jongens en meisjes het risicogedrag in het algemeen hoger is dan bij Nederlandse jongens en meisjes. Maar ook de manier waarop meisjes en jongens met hun ouders communiceren over seksualiteit kan uiteenlopen, hier is ook geen rekening mee gehouden.

Subjectiviteit volledig uit schakelen bij het schrijven van dit literatuuronderzoek is gewenst en noodzakelijk maar tevens lastig. Ten eerste is de onderzoeker zelf opgegroeid in de Nederlandse cultuur, waardoor wellicht het beeld dat geschetst wordt van de Nederlandse cultuur en opvoeding vervormd wordt. Tevens zou het zo kunnen zijn dat je, ondanks dat je als onderzoeker alle kanten wil belichten, onbewust informatie zoekt en ziet die aansluit bij je verwachtingen van het onderzoek. Hierbij kan gedacht worden aan literatuur die bevestigt dat het verschil in risicogedrag wordt veroorzaakt door het verschil in opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren.

Een ander belangrijk punt is dat opvoeding en cultuur slechts een onderdeel zijn van de voorspelling en verklaring van seksueel (risico)gedrag. Andere aspecten die het seksuele risicogedrag kunnen beïnvloeden zijn bijvoorbeeld de houding van en het contact met vrienden en de media. Deze aspecten kunnen wellicht invloed hebben op de opvoeding en op de houding van een jongere tegenover seksualiteit. Maar de opvoeding kan deze aspecten ook beïnvloeden. De opvoeding kan bijvoorbeeld gedeeltelijk bepalen hoe een jongere met seksueel getinte televisiebeelden omgaat en op welk niveau jongeren met hun vrienden over seksualiteit praten. Wanneer de rol van opvoeding op deze manier wordt bekeken, kan de opvoeding en de cultuur niet los worden gezien, maar heeft het ook indirecte effecten, die hier niet besproken zijn.

Aanbevelingen toekomstig onderzoek

Uit dit onderzoek bleek dat Marokkaanse moeders knelpunten ervaren bij het open communiceren met hun kinderen over seksualiteit. Deze knelpunten dienen nog beter onderzocht te worden, om te kunnen beoordelen hoe deze ervaren problemen weggenomen kunnen worden. De cultuur kan uiteraard niet veranderd worden, maar het ontbreken van kennis en vaardigheden om met kinderen over seks te praten wel. Hiernaast is het zinvol om de seksuele opvoeding van Marokkaanse en Nederlandse jongeren in Nederland nog beter in kaart te brengen. Hoe worden die heersende normen in de praktijk gebracht en is de frequentie van ouder-kind communicatie over seksualiteit in Marokkaanse gezinnen inderdaad te laag? En hoe voeden Marokkaanse ouders hun kinderen hier in Nederland op met betrekking tot seksualiteit? De vraag is ook of de open communicatie wel in alle gevallen een positieve uitwerking heeft op het seksueel risicogedrag van de Nederlandse jongeren. Een onderzoek naar de relatie tussen open communicatie en risicogedrag kan misschien aanwijzen dat ook de gesloten communicatie binnen de Marokkaanse gezinnen niet het verhoogde risicogedrag onder Marokkaanse jongeren kan verklaren. In dat geval moet de oorzaak van het verhoogde risicogedrag ergens anders worden gezocht. Met behulp van dit soort onderzoeken moet het gebied van seksueel risicogedrag en opvoeding en cultuur nog beter in beeld worden gebracht. Wanneer dat is gebeurd, kunnen er interventies ontworpen worden die aansluiten bij de bestaande seksuele opvoeding, die de knelpunten bij goede seksuele opvoeding wegnemen en die kunnen leiden tot minder seksueel risicogedrag onder (Marokkaanse) jongeren.

Conclusie

Er kan geconcludeerd worden dat opvoeding en cultuur voorspellers zijn voor seksueel risicogedrag van jongeren. Verschillende aspecten, die samenhangen met de opvoeding en/of de cultuur blijken een positief dan wel negatief effect te hebben op seksueel gedrag van jongeren. De tweede conclusie die getrokken kan worden is dat er een verschil is tussen de Marokkaanse opvoeding en cultuur en de Nederlandse opvoeding en cultuur, en dat dat verschil ook tot uiting komt in de seksuele opvoeding. Als derde kan geconcludeerd worden dat het verschil in opvoeding en cultuur van Marokkaanse en Nederlandse jongeren het verschil in seksueel risicogedrag tussen deze jongeren gedeeltelijk kan verklaren. In de laatste plaats kan geconcludeerd worden dat meer onderzoek onder de doelgroep nodig is om een beter inzicht te krijgen in de mogelijke relatie tussen opvoeding, cultuur en seksueel risicogedrag.

Referenties

- Aspy, C.B., Vesely, S.K., Oman, R.F., Rodine, S., Marshall, L. & McLeroy, K. (2007). Parental communication and youth sexual behavior. *Journal of Adolescence*, 30, 449-466
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Boom, T. den & Geeraerts, D. (2007). Van Dale – Klein woordenboek van de Nederlandse taal. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie
- Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D., & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 33, 60-70.
- Broek, I. van den, Koedijk, F., Veen, M. van, Coul, E. op de, Sighem, A. van & Sande, M. van der (2008). *Sexually transmitted infections, including HIV, in the Netherlands in 2007*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven
- *CBS StatLine - Bevolking; herkomstgroepering, generatie, geslacht en leeftijd* (2009), Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 8 mei 2009, [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-4,136,151,214,231&D6=0,4,9,\(1-1\)-l&HD=090511-1003&HDR=G2,G1,G3,T&STB=G4,G5](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-4,136,151,214,231&D6=0,4,9,(1-1)-l&HD=090511-1003&HDR=G2,G1,G3,T&STB=G4,G5)
- *CBS StatLine – Geboorte; herkomstgroepering en leeftijd moeder, vruchtbaarheidscijfers* (2008), Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15 mei 2009, <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37884&D1=5-7&D2=a,!2&D3=a,!1-35&D4=l&HD=080331-11116&HDR=G3,G2&STB=T,G1>
- Coleman, P.K. (2006). Resolution of Unwanted Pregnancy During Adolescence Through Abortion Versus Childbirth: Individual and Family Predictors and Psychological Consequences. *Journal of Youth and Adolescence*, 35 : 903-11.
- Collins, W.A., & Stroufe, L.A. (1999). *Capacity for intimate relationships: A developmental construction*. In: W. Furman, B. B. Brown, & C. Feiring, (Eds.), *The*

development of romantic relationships in adolescence (pp 235-265). Cambridge: Cambridge University Press.

- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- Defining sexual health, Report of a technical consultation on sexual health, 28-31 January 2002, Geneva (2006). World Health Organization, Geneva
- DiIorio, C., Pluhar, E. & Belcher, L. (2003). Parent-child communication about sexuality: a review of the literature from 1980-2002, review. *Journal of HIV/AIDS Prevention & Education for Adolescents & Children*, 5, 7-32.
- Dornbusch, S.M., Ritter, P.L., Leiderman, P.H., Roberts, D.E, & Fraleigh, M.J. (1987). The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development*, 58, 1244-1257
- Eisenberg, M.E., Sieving, R.E., Bearinger, L.H., Swain, C. & Resnick, M.D. (2006). Parents' communication with adolescents about sexual behavior: a missed opportunity for prevention? *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 893-902
- Frisco, M.L. (2005). Parental involvement and young women's contraceptive use. *Journal of Marriage and the Family*, 67, 110-121.
- Garcia Coll, C.T., Hoffman, J., Houten, L.J. van & Oh, W. (1987). The Social Context of Teenage Childbearing: Effects on the Infant's Care-Giving Environment. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, No. 4
- Götz, H, Bergen, J. van, Veldhuijzen, I., Broer, J., Hoebe, C. & Richardus, J. (2005). A prediction rule for selective screening of Chlamydia trachomatis infection. *Sexually Transmitted Diseases*, 81, 24-30
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. In opdracht van Rutgers Nisso Groep en Soa Aids Nederland. Delft: Eburon.
- Graaf, H. de (2007). *De rol van ouders in de seksuele ontwikkeling: een literatuurstudie*. Rutgers Nisso Groep, Utrecht
- Haas, S. de, Graaf, H. de, Kuyper, L. en Bakker, F. (2008). *Seksuele gezondheid van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders*. Rutgers Nisso Groep, Utrecht
- Heemelaar, M. (2000). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening. Informatie en communicatietraining voor sociaal-agogisch hulpverleners en verpleegkundigen*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Kapungu, C.T., Holmbeck, G.N., & Paikoff, R.L. (2006). Longitudinal Association Between Parenting Practices and Early Sexual Risk Behaviors among Urban African American Adolescents: The Moderating Role of Gender. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 787-798.
- Klai, T. (2005). *Intergenerationeel onderzoek naar de communicatie over seksualiteit. Een studie bij ouders en jongeren van 15 tot 21 jaar*. Ongepubliceerd proefschrift. Vrije Universiteit van Brussel. Faculteit Psychologie en Opvoedkunde. Vakgroep Ontwikkelings- en Levenslooppyschologie.
- Kraemer, T. (2005). *Partnerkeuze, relaties en seksualiteit in een multiculturele samenleving. Verschillen in kennis, attitudes en gedrag tussen Turkse, Marokkaanse, Hindoestaanse en Nederlandse jongeren*. Ongepubliceerd afstudeeronderzoek. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Faculteit der maatschappij en gedragswetenschappen.
- Lee, L. van, Marjanovic, A., Wijzen, C. & Mouthaan, I. (2005). *Gezocht: handboek seksuele opvoeding, een exploratie van knelpunten en ondersteuningsbehoeften van ouders bij de seksuele opvoeding van hun kinderen*. Rutgers Nisso Groep, Utrecht
- Lee, L. van & Mouthaan, I. (2007). Ouders en de seksuele opvoeding van kinderen: Marokkaanse en Turkse moeders aan het woord. *Tijdschrift voor seksuologie*, 31, 3-10
- Lee, L. van & Wijzen, C. (2008). *Landelijke abortus registratie*. Rutgers Nisso Groep, Utrecht
- Longmore, M.A., Manning, W.D., & Giordano, P.C. (2001). Preadolescent parenting strategies and teens' dating and sexual initiation: A longitudinal analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 63, p. 322-335.
- Luijn, H. van & C. Straver (1994). *Psychosociale Hulp bij Ongewenste Zwangerschap: een literatuuroverzicht voor hulpverleners*. Leiden: DSWO Press.
- Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland, De creatie van een nieuw bestaan*. Assen: Van Gorcum
- Pinto, D. (1990). *Interculturele communicatie: Drie-stappenmethode voor het doeltreffend overbruggen en managen van cultuurverschillen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum bv
- Rispens, J., Hermanns, J. M. A., & Meeus, W. H. J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

- RIVM, Rapport SOA en Aids in Nederland (2000), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven
- Rosenthal, D.A., Feldman, S.S. & Edwards, D. (1998). Mum's the word: mothers' perspectives on communication about sexuality with adolescents. *Journal of Adolescence*, 21, 727-741.
- Werner, W., & Ronald, J. (1998). Gender differences in adolescent sexual attitudes: The influence of individual and family factors. *Journal of Adolescence*, 33, 519-32.

Websites

- Garssen, J. (2008). Steeds minder allochtone tienermoeders - Webmagazine, Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 10 mei 2009, <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2488-wm.htm>
- Leefstijl – Nationaal Kompas Volksgezondheid, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2009). Geraadpleegd op 9 juni 2009, http://www.rivm.nl/vtv/object_class/kom_leefstijl.html
- Seksueel gedrag: Wat is seksueel gedrag? – Nationaal Kompas Volksgezondheid, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2009). Geraadpleegd op 9 juni 2009, http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o6111n19092.html
- Soa top 10, Soa Aids Nederland. Geraadpleegd op 29 mei 2009, http://www.soa aids.nl/soa/soa_top10
- Wat is veilig vrijen, Soa Aids Nederland. Geraadpleegd op 9 juni 2009, http://www.soa aids.nl/veiligvrijen/wat_is_veilig_vrijen